

درباره تحفة الفقير و صاحب آن

ميلاد بيگدلو

| ۶۰۷ - ۶۱۰ |

۶۰۷

آينه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

در شماره ۲۰۱ مجله، مقاله‌ای با عنوان «تحفة الفقیر: فرهنگ‌نامه‌ای منظوم از مؤلفی ناشناخته» چاپ شده که مشتمل است بر معرفی این فرهنگ، که عمدتاً ترجمه لغات عربی به فارسی است، و متن مصحح آن. شاملو، مؤلف مقاله، چنانکه از عنوان مقاله پیداست، مؤلف این متن را ناشناخته دانسته است.

به نظرم این مؤلف-مترجم در دو موضع خود را با نام «تتماجی» شناسانده است:

هر که کوشد به کسب علم و هنر / عَلم اهل روزگار بود
کار سازد به قول تتماجی / هر که را بخت سازگار بود

(ص ۸۷ پ)

ضایع مکن به غفلت تتماجی وار^۱ عمرت / زیرا که مرد عاقل در کار به زبی کار

(ص ۶۸ ر)

۶۰۹

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

نمی‌دانیم این تتماجی کیست و اطلاعی جز این، و نیز این که احتمالاً شیعی بوده، از فرهنگ او به دست نمی‌آید. از مصراع «ضایع مکن به غفلت تتماجی وار عمرت» ظاهراً برمی‌آید که تتماجی بخشی از زندگانی خود را ضایع کرده است. گفتن از اهمال و ضایع کردن عمر از سنت‌های ادبی رایج (topoi) نوشته‌های قدیم فارسی و عربی است و نباید نتیجه گرفت که او حتماً عمر خود را تلف کرده است. قیاس می‌شود کرد با سخن جوینی در مقدمه جهانگشا که می‌گوید «در اقتباس علوم اهمال فرمودم». فقیر خواندن خود نیز از همین سنت‌هاست^۲؛ اما از متن فرهنگ البته پیداست که تحفه منظومش سست و فقیرانه است.

و اما درباره تاریخ تألیف-ترجمه این اثر نیز ماده تاریخی در دو بیت در پایان آمده:

فتح و تاریخش نکو تکرار کن / بیت‌هاش [= بیت‌هایش] قیس داند صد هزار
رمز این یک بیت را با فکر و رای / فهم کن دریاب بنگر در شمار

۱. یای «تتماجی» را کوتاه باید خواند تا مطابق وزن عروضی باشد.

۲. درباره این نوع سنت‌ها در ادبیات قدیم فارسی، از جمله نک.

شاملو (ص ۳۵۸) احتمال داده که ماده تاریخ «بیت هایش قیس داند صدهزار» (۱۲۶۴) یا «قیس داند صدهزار» (۱۰۷۲) باشد، و بعد، با توجه به قرائن نسخه شناسی و حدس خود درباره نسخه، که به نظر او «از سده دهم جدیدتر نیست»، هر دو تاریخ ۱۲۶۴ و ۱۰۷۲ را با سده دهم ناهمخوان دانسته است.

یک راه محتمل دیگر برای به دست آوردن تاریخ توجه به مصراع «فتح و تاریخش نکو تکرار کن» است؛ یعنی ماده تاریخ را تکرار «فتح»، یعنی «فتح فتح» بگیریم^۱، و این برابر خواهد شد با ۹۷۶ هجری. این سال با حدس شاملو موافق است.

۱. از آقای منوچهر فروزنده فرد برای این پیشنهاد سپاسگزارم.